

MÜNESTİR

MÜNESTİR

(منستير)

Tunus'un doğu sahilinde
tarihî bir şehir.

Adı bölge halkı tarafından Mnestir, Mes-tir, Batı dillerinde Monastir şeklinde söylenen Münestir, Hammâme körfezinin güney sahilinde, Sûse ile Mehdiye arasında denize doğru uzanan bir yarımada'nın uç kısmında ve tarihî Fenike - Roma şehri Ruspina'nın harabelerine 5 km. mesafede bulunmaktadır. Şehir zamanla, Abbâsî Halifesi Hârûnürreşîd'in İfrîkiye valisi Herseme b. A'yen tarafından, Akdeniz'den gelecek Bizans saldırılarına karşı o zamanlar önemini tamamen kaybetmiş Ruspina'nın 3 km. yakınına 180 (796) yılında yaptırılan müstahkem ribâtın etrafında gelişmiştir. Askerî maksatla inşa edilen ve kısa sürede bölgedeki cihadın önemli merkezi haline gelen bu ribâta Monastir (manastir) adı, daha önce o mevkide bir hristiyan manastırının varlığı bilinmediğine göre büyük ihtimalle bölgedeki Bizanslılar yahut Latince konuşan hristiyanlar veya İslâmiyet'i yeni kabul etmiş Berberiler tarafından verilmiştir (İA, VII, 275). Daha sonra ribâtın dışında oluşan şehri de kapsayan Münestir ismi Monastir kelimesinin Arapçalaşmış şeklidir.

Mağrib'de yapılmış ilk ribât olan Münestir ribâtının başlangıçtan itibaren bölge halkı arasında kutsal bir değer taşıdığı anlaşılmaktadır. III. (IX.) yüzyıl Kuzey Afrika tarihçileri, sınırları korumak ve gayri müslimlerle savaşmak için gelen mücahidlerle dolup taşan bu ribâtın cennete açılan bir kapı olduğunu, orada üç gün kalanların dahi peygamberler, siddıklar ve şehidlerle birlikte cennete gireceğini bildiren mevzû hadisler nakletmişlerdir (Ebû'l-Arab, s. 47-48, 51). Ağlebîler zamanında Sebte

Münestir
Ribâtı'nın
içinden
bir görünüş

ile İskenderiye arasındaki sahil boyunca inşa edilmiş yetmiş sekiz ribâta örnek teşkil eden bu yapı, sakinlerinden çoğunun kendilerini ibadete ve cihada adanmasından dolayı kısa zamanda bir zâviye halini almıştır; ayrıca ribâtlarda kadınlara ait bir bölümün yer alması bakımından da bu yapı ilk örnektir. Önemli değişikliklere uğrayarak günümüze kadar ulaşan ribât, Ebû Ubeyd el-Bekrî'nin Muhammed b. Yûsuf el-Verrâk'tan (ö. 362/973) naklen yaptığı tasvire göre içinde bir hisar, murâbitlara ait çok sayıda mesken ve büyük bir caminin bulunduğu geniş bir dış mahalle ile (rabaz) kuşatılmıştı. Hisarın güney kısmında kendilerini ibadete adan kadınlarla mahsus kubbeli mekânların çevrelediği geniş bir avlu yer alıyordu (el-Mesâlik, II, 692). Dört köşe burçlarla takviye edilen ribât denize ve karaya hâkim durumdaydı. Ribâtın askerî bakımdan en önemli kısmını 20 m. yüksekliğindeki gözetleme ve işaret kulesi teşkil ediyordu.

Vatanlarından ve ailelerinden ayrılıp kendilerini cihada ve ibadete adayan binlerce murâbitın toplandığı Münestir'de evler ve camilerin yanında İran tarzı değirmenler ve hamamlar da yer alıyordu. Murâbitların ihtiyaçları büyük ölçüde Kayrevan halkının yardımlarıyla karşılanıyordu; ayrıca bölgede ribâta ait pek çok vakıf vardı. Öte yandan İfrîkiye halkından bazıları ibadetlerinin daha makbul olacağına inandıkları bu ribâta gelirler, hazırladıkları yiyeceklerini murâbitlarla paylaşarak yılın bir bölümünü ribâtta geçirirlerdi (İbn Havkal, s. 73). Aşûre günlerinde şehirde büyük bir panayır kurulurdu. Ağlebîler'i ortadan kaldıran Fâtımîler'in yeni başşehir Mehdiye'yi kurmasıyla birlikte (308/921) Kayrevan'ın yıldızı söndü ve Münestir bölgenin en çok rağbet gören kutsal şehri haline geldi. Zirî

Emîri Muiz b. Bâdis'in 443'te (1051) bağımsızlığını ilân etmesinin ardından önemli daha da artan şehir, ribâtın yanındaki büyük cami ve zarif Seyyide Camii başta olmak üzere çeşitli mimari eserleriyle süslendi. Bu dönemde ribâtın hazinesi de büyük bir kabristana dönüştü. Şerîf el-İdrîsî, Mehdiyeliler'in cenazelerini deniz yoluyla Münestir'e getirdiklerini, meyve ve sebze ihtiyaçlarını da şehrin bahçelerinden karşıladıklarını söyler (Nüzhetü'l-müstâk, I, 282). XII. yüzyılın ortalarında Normanlar tarafından işgal ve tahrip edilen Münestir, Hafsîler zamanında tekrar önem kazandı. Şehrin nüfusu artınca yeni mahalleler kuruldu, buna bağlı olarak surlar genişletildi ve bir ulucami ile çok sayıda yeni cami yapıldı. Surların iki kapısı bu dönemde, 1058 (1648) tarihli olan bir üçüncüsü de Osmanlı devrine aittir. Türkler ayrıca yeni burçlar inşa ederek buralara top yerleştirmişlerdir. XVIII. yüzyılda inşa edilen Sîdî Mâzerî Zâviyesi ile Hanefî Camii de şehirdeki başlıca Osmanlı eserlerinden dir.

Münestir, Tunus'un bağımsızlığının ilânından sonra bu şehirde doğmuş olan Habîb Burgiba ile tekrar önem kazandı, surların dışında yeni kurulan mahalleleri ve özellikle Burgiba'nın 1968'de yaptırdığı kendi adını taşıyan cami ile Tunus'taki modern mimarının başlıca merkezlerinden biri haline geldi. Son yıllarda nüfusu hızlı artan Münestir (1984'te 35.546, 2000'de 56.740 nüfus) günümüzde 64.000 nüfuslu (2005 yılı başlarına ait tahminlere göre) bir liman şehri ve gözde bir sayfiye merkezidir. Şehirde turistlik oteller, milletlerarası bir hava alanı, ticaret limanının yanında bir yat limanı, bir üniversite ve tarihî ribâtın bir bölümünde yer alan erken dönem İslâmî tekstil, cam-seramik eşya

Münestir Ribâtı - Tunus

ve yazma kitaplarıyla ünlü bir müze (Habîb Burgiba Müzesi) bulunmaktadır. Münestîr'deki başlıca sanayi tesisleri tekstil (daha çok yünlül kumaş), zeytinyağı, sabun ve üretimi çok eskiden beri devam eden tuz (Bekrî, II, 692; Yâkut, V, 209-210) üzerinedir. Şehrin merkez olduğu aynı isimli idarî bölüm 1019 km² genişliğinde olup 2005 yılının başlarında 454.000 nüfusa sahipti.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Arab, *Tabakâtü 'ulemâ'i l-frikıyye ve Tunıs* (nşr. Ali eş-Şâbbî – Naîm Hasan el-Yâfi), Tunus 1985, s. 47-48, 51-52; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 73; Bekrî, *el-Mesâlik*, II, 692, 718; Şerîf el-İdrîsî, *Nühzetü'l-müşâtâk*, Beyrut 1409/1989, I, 282; II, 289, 302-304; *el-İstibşâr fî 'acâ'ibî'l-emşâr* (nşr. Sa'd Zağlûl Abdülhamîd), Dârülbeyzâ 1985, s. 120; Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 209-210; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 139; X, 512-513; İbn Hallikân, *Veşâyât*, I, 245, 305; IV, 285; VI, 67-68; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî* (nşr. Hasan Hüsnî Abdülvehhâb), Tunus 1377/1958, s. 30-31, 369; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 7, 89; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müğheb*, Kahire 1329-30, s. 352; Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'âr*, s. 551; Hasan el-Vezzân, *Vaşfü l-frikıyye*, s. 84-85; Mahmûd Makdîş, *Nühzetü'l-enşâr fî acâ'ibî'l-tevârih ve'l-aḥbâr* (nşr. Ali ez-Zevârî – M. Mahfûz), Beyrut 1988, I, 113, 137, 500-502; II, 320; D. Hill – L. Golvin, *Islamic Architecture in North Africa*, London 1976, bk. İndeks; Süleyman Mustafa Zebîs, *el-Fünûnü'l-İslâmiyye fî'l-bilâdi't-Tünisiyye*, Tunus 1978, s. 31, 35, 38-40; a.mlf., *Monastir, ses monuments*, Tunus 1964; Muhammed et-Tâlibî, *ed-Devletü'l-Ağlebiyye* (trc. Münîc es-Sayyâdî), Beyrut 1985, s. 27, 203, 431; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 180, 280, 359, 361; Hasan Berkâvî, "Tercübetü medineti'l-Münestîr fî'l-muḥâfaza 'ale't-tâbi'î'l-'Arabiyyi'l-İslâmî ve f'âdetü tavzi'î'l-me'âlimi'l-eşeriyye", *el-Hıfâz 'ale't-türâşî'l-mî'mâriyyi'l-İslâmî*, Mekke 1409, s. 613-646; Fethî M. Ebû İyâne, *Coğrafıyyetü Tunıs*, İskenderiye, ts. (Dârü'l-ma'rifeti'l-câmiyye), s. 124, 127; K. J. Perkins, *Historical Dictionary of Tunisia*, Metuchen 1989, s. 90; Néji Djelloul, *Les fortifications côtières ottomanes de la régence de Tunis (XVIe-XIXe siècles)*, Zaghouan 1995, I, 243-253; Kadir Pektaş, *Tunus'ta Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara 2002, s. 119-121, 244, 246, 265; Füsün Soykan, "Tunus Turizmi Üzerine", *Ege Coğrafya Dergisi*, sy. 7, İzmir 1993, s. 100; Georges Marçais, "Manastır", *İA*, VII, 274-276; a.mlf., "Ribat", a.e., IX, 734-735; S. Soucek, "Monastir", *EF* (Fr.), VII, 229-231.

İSMAİL YİĞİT

MÜNİF MEHMED PAŞA

(1830-1910)

Osmanlı devlet adamı,
eğitimci ve düşünür.

Asıl adı Mehmed Tâhir'dir. Mehmed Münif, Tâhir Münif, Mehmed Tâhir Münif gibi farklı şekillerde de anılmaktadır. Yazılarında Münif, Münif Efendi, Münif

Paşa imzalarını kullanmıştır. Doğum yılıyla ilgili olarak 1240 (1824-25) ile resmî biyografisindeki 1246 (1830-31) arasında değişen farklı tarihler verilmektedir. İlk tahsiline Antep'te Nuruosmaniye Medresesi'nde başladı. Babası Hoca Abdülhâdi Efendi'nin görevi dolayısıyla gittiği Kahire'de Kasr-ı Âlî Medresesi'nde öğrenimini sürdürdü. Ayrıca babasından ve diğer bazı hocalardan Arapça, Mirza Senklâhdam adlı İranlı bir edipten Farsça okudu. Batılılaşma sürecine girmiş olan Mısır'da Avrupa kültürüyle karşılaşma imkânı buldu ve Fransızca öğrenmeye başladı. Mısır'da ortamın Türkler aleyhine bozulması üzerine 1849 yılı sonlarında ailesiyle birlikte buradan ayrıldı. Ailesi Antep'e dönerken kendisi Şam'da kalıp Emeviye Medresesi'nde öğrenimini tamamladı (Aralık 1850). İki yıla yakın bir süre Şam eyaleti Meclis-i Kebîr Kalemî'nde çalıştı. Ağustos veya Eylül 1852'de İstanbul'a gitti. Ocak 1853'te Bâbîlî Tercüme Odası'nda Arapça ve Farsça mütercimi oldu. Bu arada Fransızca'sını geliştirdi. 1854'te Gelibolu Asâkir-i Muâvîne Komisyonu başkâtipliği, 1855'te Berlin'de sefâret ikinci kâtipliği, ardından Berlin başkâtipliği görevine getirildi. Bu suretle Batı uygarlığını daha yakından tanıdığı gibi önde gelen Aydınlanma düşünürlerinin eserlerini okudu. Üniversitede halka açık felsefe, hukuk ve siyaset derslerini takip etti. Yaşadığı dönemde bu düzeyde bir üniversite ilişkisi bile çağdaşları arasında kendisine özel bir yer kazandırmıştır. 1857'de Berlin'den dönerek ikinci defa Tercüme Odası'na giren Münif Mehmed'in görevi sonraki yıllarda da sık sık değişti. Bunlar arasında Meclis-i Kebîr-i Maârif reisiği, Tahran sefirliği, üç defa getirildiği, toplam dokuz yıla yakın süren Maarif nâzırlığı da bulunmaktadır. 1894'te başlayan ikinci Tahran elçiliği onun son resmî görevi oldu. Bunun ardından ölümüne kadar süren İstanbul hayatı tam bir yalnızlık içinde geçti. 6 Şubat 1910'da vefat etti. Özlük dosyasında Türkçe, Arapça, Fransızca, Almanca, İngilizce ve Rumca "tekellüm ve kitâbet" edebildiği kaydı bulunmaktadır.

Bir Osmanlı aydını olan Münif Paşa'nın fikrî ve edebî hayatı resmî hayatına nisbetle çok daha önemli ve ilgi çekici görülmüştür. Zira medrese öğrenimi, aldığı özel dersler, üniversite kültürü ve birikimi yanında Tercüme Odası'nda iken farklı fikir çevreleriyle tanışmış, bu bilgi ve kültür ortamları ona zengin bir entelektüel seviye ve içtimâî statü kazandırmıştır. Özellikle Tercüme Odası'ndaki görevi sırasında ta-

nıştığı Mekâtib-i Umûmiyye Nâzırı Ahmed Kemal Paşa öğreniminden evliliğine kadar kendisine destek vermiştir. Kemal Paşa, Berlin sefiri olunca Mehmed Münif'i de kâtip olarak yanında götürmüş, dönüşleri de birlikte olmuştur. Böylece Kemal Paşa'nın konağı ona hem kültürel birikim hem devlet kademelerinde yükseliş imkânı kazandırmış, Sadrazam Mehmed Emin Âli Paşa ile de bu konak aracılığıyla tanışarak daha üst düzeyde destek ve yardım görmüştür.

Münif Paşa'nın öncülüğünde yayım hayatına başlayan *Mecmûa-i Fünûn* onun en önemli kültürel ve fikrî başarılarından. Bu mecmuanın yayın ilkeleri kendi düşüncelerinin de genel karakterini ortaya koymaktadır. Mecmua özellikle dinî konularla günlük siyaseti neşir alanının dışında bırakmış olup bu tutum giderek Münif Paşa'nın aydın kimliğinin ayrılmaz bir parçasını teşkil etmiştir. Münif Paşa, Batı'daki siyasî anlayış çerçevesinde topluma organik bir şahsiyet olarak bakan ilk Osmanlı aydınlarından. Bugünkü anlamda toplum için ilk defa "hey'et-i ictimâiyye, ehl-i meclis" tabirlerini o kullanmıştır. Ona göre insanlar özerk varlıklar olmayıp ait bulundukları çevreyi meydana getiren aktif birer varlıktır. Toplumun varlığı fertlerden bağımsız olduğuna göre insan toplumun unsuru olmaya mecburdur; yani öncelikle bir toplumsal gerçeklik vardır ve insanlar kendilerini "hey'et-i ictimâiyye için bir illet farzetmelidir." Çünkü sosyal yapının bugünkü hali dikkate alındığında bir kişi tek başına yükümlü olduğu işlerin hepsini birden yerine getiremez.

Münif Paşa, toplumu çağın gerisinde bırakan yönleriyle görenekleri eleştirmektedir. Bu anlamda "görenek belâsı" deyişi ona aittir. Münif Paşa'ya göre işlevini yitirmiş teknik usul ve uygulamaları içeren şekliyle görenek yeniliklere uyumu engellemektedir. Eğer Batı, Osmanlı toplumu gibi göreneklerine saplanıp kalsaydı tel-

Münif
Mehmed
Paşa